

REGULACIJA I SUPERVIZIJA BANAKA

prof. dr. Husein Muratović

Rezime - U ovom radu razmatrana je regulacija i supervizija banaka i ključni razlozi koji dovode do potrebe da se one permanentno vrše. Aktualizovano je i problematizovano pitanje zašto je bankarski sektor s jedne strane zaštićen, a s druge strane regulisan i kontrolisan od nadležnih institucija, te koje bi bilansne pozicije banke trebalo da budu predmet supervizije i kakve standarde o dovoljnosti stopa kapitala ustanoviti na globalnom nivou.

Ključne riječi: regulacija, deregulacija, kontrola, supervizija, pravila, standardi, rizici, bankarski menadžment, internacionalizacija, rezerve, kapital.

1. Pristup problemu

Prvo pitanje koje se postavlja u vezi regulacije i kontrole, odnosno supervizije bankarskog sistema, jeste ono koje se odnosi na to da li je ona potrebna i zašto poslovne (komercijalne) banke moraju raditi po pravilima koja im propisuju nadležni regulatorni organi: Centralna banka i Agencije za bankarstvo. Odgovor na ovo pitanje je da regulatorni organi ovim pravilima štite javni interes, odnosno interes štediša, deponentata, odnosno pravnih i fizičkih lica, koja imaju novac u bankama po različitim osnovama i koji žele da se njihovim novcem racionalno upravlja i da neće doći u pitanje mogućnost njegovog povlačenja, odnosno mogućnost da njime vrše plaćanja. Stoga je za bankarski sektor veoma važna adekvatnost kapitala, koji, između ostalog, ima funkciju da zaštiti depozite i da apsorbuje iznenadne (neočekivane) gubitke u poslovanju banke. Osiguranje depozita do određene granice kod osiguravajućih institucija, jedna je od regulatornih mjera koje su naložene bankama. Međutim, institut osiguranja depozita (do određene granice) samo je jedan od elemenata njihove zaštite, dok je glavni faktor zaštite adekvatan kapital banke. Stoga je u američkim bankarskim krugovima FDIC (Federalna agencija za osiguranje depozita) dobio popularnu uzrečicu „Zauvijek tražimo povećanje kapitala“,⁸³ upućujući na činjenicu o važnosti povećanja bankarskog kapitala za zaštitu depozita.

Regulatori bankama odobravaju: osnivanje banke, prikupljanje depozita, davanje kredita, ulaganja u vrijednosne papire, određuju minimalnu stopu bankarskog kapitala i pažljivo ju kontrolišu, daju odobrenja za proširenje fiksne aktive banke, za otvaranje novih filijala (poslovnica), ujedinjenja sa drugim bankama, obavljanje novih nebankarskih usluga i drugo. Dakle, regulator određuje pravila za osnivanje komercijalnih banaka i za sve naprijed navedene i druge poslove i time ograničava banke u njihovom poslovanju. S tim u vezi, opet se može postaviti pitanje: zašto su banke strogo regulisani sektor? Razlozi za ovo su u činjenici da banke na svojim računima drže visoke iznose neoročene i oročene štednje, odnosno različite depozite pravnih lica i stanovništva na kraće i duže rokove i njihov gubitak bi za njih (štediše, deponente) bio veliki udarac. Budući da štediše (deponenti) nemaju potrebna znanja, ni informacije, neophodne za procjenu rizičnosti poslovanja banke, stoga je zadatak regulatornih organa da skupljajući i ocjenjujući potrebne informacije, vrše procjenu stvarnog stanja banaka, odnosno vrše njihovu kontrolu i time štite štediše (deponente) i kreditore banke i makro sistem u cjelini.

Banke se kontrolišu i stoga jer imaju mogućnost da brzo stvaraju novac (sekundarni) u obliku utrživih depozita, odobravajući kredite privredi i stanovništvu i na osnovu toga utiču na realna ekonomska kretanja (proizvodnju, zaposlenost, te na inflaciju). Činjenica da je kreiranje (stvaranje) novca kojeg vrše komercijalne banke teže kontrolisati nego onoga koga stvara centralna banka (primarni novac), razlog je više da se ova aktivnost banaka kontroliše, jer plasirani bankarski novac utiče na agregatnu tražnju. Najkraće rečeno, banke su kontrolisani i dobro zaštićeni sektor stoga jer su nosioci najvećeg dijela štednje, unutrašnjeg i vanjskog platnog prometa i institucionalni mehanizam preko kojeg Centralna banka provodi monetarnu politiku zemlje.

Regulacija i kontrola banaka, s jedne strane, kontrabalansirana je osiguranjem bankarskih depozita, mogućnošću banaka da koriste kratkoročne kredite za likvidnost od Centralne banke, sve do „posljednjeg utočišta“, s druge strane. Dakle, u principu, banke su zaštićene preko instituta osiguranja depozita, mogućnošću korištenja kredita za likvidnost od Centralne banke, preko monopolskog položaja (George Stigler), regulacija ih štiti od promjena u tražnji i troškovima, smanjujući im rizike (Sam Petzman), regulacijom se zadržava i povećava povjerenje javnosti u banke (Esward Kane).⁸⁴

2. Koncept regulacije i supervizije banaka

U konkurentskoj tržišnoj privredi banke su u principu samostalne u svom poslovanju i razvoju, kojeg koncipiraju menadžerske strukture banke, a kontroliše vlasnička struktura banke. Zbog važnosti bankarskog sistema za cio makrosistem, njega kontrolišu i nadležne državne institucije, koje vrše regulaciju i superviziju nad bankama, na

⁸³ Rose, P. S. : *Menadžment komercijalnih banaka*, MATE, Zagreb, 2006., str. 33.

⁸⁴ Navedeno prema: Rose, P. S., *Ibid*, str. 37. ; Mishkin, F.S. i Eakins, S.G. : *Finansijska tržišta i institucije*, MATE, Zagreb, 2005., str. 30.

način da uspostavljaju obvezujuća pravila kojih se banke moraju pridržavati. Pomenuta pravila odnose se na regulisanje likvidnosti i solventnosti banke, s ciljem da se minimiziraju rizici u bankarskom poslovanju. Provođenje ovih pravila vrše nadležni regulatorni organi: Centralna banka, Agencija za bankarstvo, te Ministarstvo finansija.

I kod razmatranja koncepta regulacije i supervizije, opet se postavlja pitanje: zašto se vrši regulisanje i supervizija komercijalnih banaka u tržišnim ekonomijama? U odgovoru na ovo pitanje navode se određeni razlozi. Prvi od njih je, kao što smo već naveli, zaštita deponenata (štediša) i kreditora od negativnih posljedica, koje bi mogle nastati u slučaju da banka ostvari negativan finansijski rezultat usljed nesavjesnog rukovođenja, zloropotreba i hazarderskog ponašanja njenog menadžmenta. I u konceptu navodimo da postoji asimetričnost informacija između deponenata i bankarskih menadžera i nivoa znanja, potrebnog da bi se mogli procijeniti rizici u poslovanju banke. Budući da deponenti nemaju potrebna znanja i informacije za to, onda je potrebno da te poslove rade ovlaštene (i stručni) supervizorski organi. Drugi razlog za postojanje supervizije odnosi se na potrebu da se smanji sistemski rizik, budući da bi bankrot jedne banke mogao imati negativne posljedice ne samo za njene deponente i kreditore, već i za cio sistem, te, kod bankrota velike banke, i na realni sektor ekonomije. Stoga prof. M. Ćirović⁸⁵ s pravom konstatuje da je bankarstvo tradicionalno tretirano kao dobro kontrolisani (zaštićeni) sektor iz slijedećih razloga:

- banke su nosioci platnog prometa, pa se likvidna sredstva stanovništva i privrede u znatnoj mjeri nalaze na transakcionim računima kod banaka;
- banke su nosioci znatnog dijela štednje stanovništva koja se koristi za finansiranje razvoja;
- banke su institucionalni mehanizam za provođenje monetarne politike centralne banke i pri tom je značajno da se Centralna banka zemlje naslanja na zdrave bankarske institucije.

Intenzivna kontrola i supervizija banaka provođena je nakon Velike ekonomske krize 1930-tih godina, s naglaskom na sistemski rizik, odnosno kontrolu kamatnih stopa, direktnu kontrolu nad određenim kreditnim plasmanima i potpunu kontrolu nad kretanjem kapitala između zemlje i inostranstva. I ovdje je ova kontrola bila kontrabalansirana u osiguranju depozita kod nadležne agencije i odobravanju kredita za likvidnost bankama od strane Centralne banke, te uspostavljanjem instituta „posljednjeg utočišta“.

Prigovori i kritike vezani za intenzivnu regulaciju i superviziju komercijalnih banaka zasnivali su se na stavu da pretjerana kontrola banaka od navedenih sistemskih rizika dovodi do nedovoljne efikasnosti bankarskog sistema i slabljenja njegove konkurentske moći. Nadalje, pojačani državni intervencionizam bio je povezan sa sigurnosnom mrežom (osiguranja depozita, krediti za likvidnost, „posljednje utočište“, filozofijom banaka „ne mogu propasti jer sam veliki“!), što su bile jasne pretpostavke da bankarski menadžeri, u cilju veće profitabilnosti (i većih sopstvenih, menadžerskih bonusa), ulaze u rizičnije plasmane, odnosno hazarderski se ponašaju, očekujući da će ih u slučaju izraženih likvidnosnih i drugih problema spasiti država. Prema tome, proizlazi da je prevelika institucionalna regulacija bankarskog sektora dovela do umanjenja njegove efikasnosti kao tržišnog učesnika.

Tokom 1970-tih godina započela je deregulacija bankarskog sistema. Ona je počela od deregulacije bankarskih usluga kada su štedionice u Massachusettsu i Now Hampshireu (SAD) razvile NOW račune, odnosno ček je izdat na teret štednog računa. Ovo je urađeno s ciljem da bi se zaobišle Federalne regulacije, koje su zabranjivale plaćanje kamate na regularne tekuće račune. Ranije (1930-tih godina) postojala su zakonska ograničenja na kamatne stope na depozite po viđenju i štedne depozite, koje su štatile zarade banaka i odlazak banaka u stečaj. Navedene restrikcije nisu dale željene efekte, a nadgledane banke stavljene su u nepovoljan položaj sa stanovišta konkurencije u pogledu prikupljanja depozita. Stoga je Kongres SAD dao saglasnost bankama da mogu nuditi kamatonosne tekuće račune, nazvane NOW račun i potvrde (certifikate) o depozitima na tržištu novca (CD) s promjenjivim kamatnim stopama. Ovo odobravanje bankama je pomoglo u konkurenciji s fondovima sa tržišta novca za štednim računima i platnim prometom.

U toku 1970-tih godina došlo je, dakle, do deregulacije nacionalnih makrofinansijskih struktura, sekjuritizacije i inernacionalizacije bankarskih komitenata i brzog naučno-tehnološkog progressa u bankarstvu. To je dovelo do zaoštavanja konkurencije među bankama i drugim finansijskim organizacijama ne samo na domaćem, nego i na međunarodnom (globalnom) finansijskoim tržištu. Pod deregulacijom se podrazumijeva značajna redukcija raznih administrativnih ograničenja koja su do tada bila u oblasti bankarstva i finansija, dok sekjuritizacija označava povezanost banaka sa finansijskim tržištem, odnosno proces transformacije zajmova u utržive obveznice koje su likvidne i visokokvalitetne. Internacionalizacija podrazumijeva poslovanje banaka i bankarskih komitenata na međunarodnom (globalnom) planu bez ograničenja. Budući da su se na globalna tržišta prvo usmjeravale korporacije, bilo je logično da ih prate i podržavaju i banke, kao svoje klijente na tim tržištima. Deregulacija, sekjuritizacija, internacionalizacija i pojačana konkurencija bili su praćeni informaciono kompjuterskom i komunikacijskom mrežom.

⁸⁵ Ćirović, M.: *Bankarski menadžment, Ekonomski fakultet, Beograd, 1995., str. 346.*

Velika konkurencija u uslovima deregulacije i internacionalizacije dovela je banke u situaciju da imaju mogućnost izbora mnoštva opcija, pa je adekvatna reakcija bankarskih rukovodnih i upravljačkih struktura bila neophodna, budući da su one imale ogromne finansijske potencijale i ljudske (stručne) resurse, te potrebu da se odrede prema tim izazovima, a u cilju adekvatnog pozicioniranja na tim tržištima, odnosno ostvarivanja određene stope rentabilnosti i maksimiziranja vrijednosti neto imovine (kapitala).

U tržišnoj privredi banke su dakle, u principu samostalne u svom pozicioniranju na tržištu. Opšte smjernice i generalnu politiku banke kreiraju upravljačke (vlasničke) strukture, a provode ju bankarski menadžeri (Zaklan, str. 39). Internu kontrolu poslovanja banke vrše upravljačke strukture preko interne kontrole i interne revizije, ali tu kontrolu vrše i državne regulatorne institucije, ovlaštene za regulaciju i superviziju banaka, što predstavlja njihovu eksternu kontrolu.

Centralnu poziciju u generalnom konceptu kontrole banke u tržišnoj ekonomiji ima njen menadžment. On treba da obezbjedi efikasnost i sigurnost bankarskog poslovanja. Pri tome su performanse bankarskog menadžmenta pod kontrolom regulatornih organa i tržišnog mehanizma.

Regulacija bankarskog sistema, koju vrše ovlašteni organi, u suštini se odnosi na uslove pod kojima se banke mogu osnovati i ustanovljenje pravila pod kojim banke posluju. Ovo se odnosi na pravila kojima se reguliše likvidnost i solventnost banaka, a u cilju minimiziranja njihovog rizika. Provođenje navedenih pravila, odnosno nadzor nad bankama, vrše Centralna banka i agencije za bankarstvo, kao nadležne nacionalne institucije za superviziju.

Velika recesija, koja je zahvatila svjetsku privredu 2008.godine, pokazala je da su u međuvremenu kritike supervizije i kontrole banaka bile neopravdane. Naime, osnovna teza bila je da pretjerana zaštita od rizika (sistemskog) dovodi sistem banka do nedovoljne efikasnosti i do moralnog hazarda, budući da u sistemu zaštite banke namjerno ulaze u poslove visokog rizika, ubjeđene da će ih u slučaju rizika spasiti država. Kao rezultat takvog shvatanja (i ponašanja) nastao je poznati slogan „suviše sam veliki da bih propao!“. Dakle, banke su očekivale da će ih država spasiti u slučaju likvidnosnih i drugih problema, tako da je ovim funkcionisanje banaka kao tržišnih subjekata, zasnovano na ovakvoj filozofiji, dobrim dijelom podriiveno.

Navedeni procesi u bankarstvu bili su podstaknuti s jedne strane velikim tehnološkim inovacijama, kompjuterizacijom i inače, telekomunikacijama i s druge strane, značajnim promjenama u ponašanju privrede i stanovništva u domenu finansija. Naime, kod ova dva makrofinansijska sektora (privrede i stanovništva) došlo je do promjene u plasmanima i preferiranja u one plasmane koji donose veći profit, pa su banke morale usmjeravati plasmane u namjene s većim rizicima, budući da su im izvori sredstava (inputi) bili skuplji. Pored navedenog, na ovo ih je tjerala i konkurencija nebankarskih finansijskih institucija, koje je podsticala državna politika da bi pojačala finansijsku konkurenciju i time dovela do efikasnije finansijske strukture i povoljnijih izvora sredstava za realni sektor ekonomije. U monetarnoj politici akcenat je stavljan na kamatne stope, kao cijenu kapitala, a ne na regulisanje raspoloživosti kreditnih potencijala banaka.

U ovako formiranom ekonomskom-finansijskom okruženju dolazi do povećane konkurencije među bankama (međusobno) i drugim finansijskim organizacijama na domaćem i na inostranom tržištu, što banke tjera na veću efikasnost u poslovanju, ali i na transakcije većeg rizika. Pojačana konkurencija morala je da bude praćena i pojačanom kontrolom banaka s ciljem djelovanja na smanjivanje sistemskog rizika. Naime, bez pojačane kontrole, a u uslovima oštre konkurencije na domaćem i inostranom tržištu između banaka i drugih finansijskih institucija, došlo bi do haosa. To je nadalje nalagalo neophodnost harmonizacije pravila na međunarodnom nivou kod poslovanja ovih subjekata. Stoga prof. Čirović s pravom tvrdi (str. 348.) da je bilo potrebno „stvoriti novi balans između politike podsticanja konkurencije, zaštite deponenata / kreditora banaka i očuvanja systemske stabilnosti“. Ovaj koncept regulacije i supervizije banaka očigledno ukazuje na potrebu kontrole koja bi se sastojala od kontrole banaka od menadžmenta banke, tržišnog mehanizma i državnih institucija.

Poznato je da se performanse svakog subjekta, koji nastoji da bude profitabilan, provjeravaju na tržištu. Isto je i sa bankama, registrovanim na tržištima kapitala, čije cijene akcija rastu ili padaju i time utiču na rast ili pad kreditnog rejtinga banke. One banke čiji rejting pada, teže se zadužuju na finansijskim tržištima i imaju manji prostor za kreditnu ekspanziju i konkurentnost. Kao posljedica loših performansi, banka može doći u situaciju da je preuzme druga banka, da traži pomoć centralne banke (tzv. „posljednje utočište“), da se vrši njena sanacija, da se u tu banku uvede privremena uprava i sl. U takvim okolnostima potrebna je jača kontrola takve banke, odnosno potrebna je veća tržišna disciplina i s tim u vezi stanovništvu, privredi i drugim finansijskim organizacijama, potrebno je obezbjediti valjane informacije o toj i drugim bankama. To treba da natjera menadžment banke da reaguje na nepovoljne promjene i da se odredi prema signalima koji dolaze od učesnika sa finansijskih tržišta. U slučaju da upravljačke i menadžerske strukture banke ne percipiraju signale sa tržišta, potrebno je da monetarne vlasti dizajniraju takve mjere koje će banku natjerati da se ponaša odgovorno i da optimizira odnos profita i rizika.

Nepoduzimanje adekvatnih kontrolnih mjera od regulatornih organa može banku i cijeli bankarski sistem dovesti do turbulencija, nesigurnosti i kraha sistema, što su pokazali događaji na finansijskim tržištima tokom 2008. godine.

3. Licenciranje banaka i kadrovska politika banke

Davanje licence za rad banke, filijale banke i fuzije banke, jedan je od metoda regulisanja bankarskog sistema. Licence za rad banaka u tržišnoj privredi daju agencija za bankarstvo i centralna banka i to nakon provjere da li su ispunjeni zakonom propisani uslovi koji se odnose na visinu kapitala (cenzus), kvalifikacionu i kvalitativnu komponentu menadžmenta i karaktera glavnih akcionara, da li banka ima likvidnosne uslove za rad na duži period, odnosno kakav je program aktivnosti banke u narednom periodu. Do recesije u svjetskoj privredi 2008. godine, koja je indukovana bankarskom, odnosno finansijskom krizom, licenciranje banaka bilo je liberalno i svodilo se na utvrđivanje tri osnovna faktora:

- potrebnog kapitala (cenzusa);
- da li menadžment ispunjava formalne uslove za rad;
- kako je koncipiran plan likvidnosti poslovanja banke.

Visinu osnivačkog cenzusa određuje regulatorna vlast svake zemlje. U Bosni i Hercegovini navedeni cenzus iznosi 15 miliona KM, s jasnom namjerom da on ubuduće bude oko 30 miliona KM, čime bi se Bosna i Hercegovina uglavnom izjednačila sa cenzusom koji postoji kod zemalja Evropske unije.⁸⁶

Do pomenute recesije (2008.), osnivanje filijala banaka bilo je većim dijelom u nadležnosti njenog menadžmenta, a ne regulatornih institucija. Stvaranjem Evropske monetarne unije (EMU), kod davanja odobrenja za osnivanje banaka i njihovih filijala, vrijedi princip „evropskog pasoša“, odnosno mogućnost poslovanja i širenja banaka i njihovih filijala na ukupnom prostoru EMU. Filijale banke, koje su van EMU, kontrolišu regulatorne institucije matičnih banaka.⁸⁷ Budući da pri internacionalizaciji bankarske mreže i karakteru supervizijske kontrole (samo od regulatornih organa matičnih zemalja) i na činjenicu da još uvijek ne postoje usklađeni supervizorski standardi, to može biti jedan od važnih faktora, koji utiče na različit tretman kontrole banaka.

Različiti koncepti banke i proširenje djelokruga poslova banaka, karakterišu današnje tendencije u svijetu. Tako u Evropi dominira tip univerzalne banke, a u SAD depozitno-kreditne banke. Razlika između navedena dva koncepta važna je sa stanovišta supervizije, budući da u prvom slučaju (koncept univerzalne banke) regulatorna vlast mora da kontrolišu i rizike koji proističu iz poslovanja banke i sa vrijednosnim papirima, dok je u drugom slučaju supervizija usmjerena na depozitno-kreditne aranžmane banke.

Fuzije banaka danas se u svijetu posmatraju sa stanovišta monopolske politike, odnosno da li fuzije djeluju na smanjenje konkurencije ili predstavljaju faktor povećanja obima i efikasnosti poslovanja banke. Ukoliko fuzija ne utiče negativno na konkurenciju u bankarstvu date zemlje, regulatorna vlast obično daje saglasnost za nju. Ako je pak na snazi restriktivna politika date zemlje kod fuzije banaka, onda se može desiti da dođe do smanjenja konkurentnosti njenih (domaćih) banaka na međunarodnom finansijskom tržištu. Prema tome, politika regulatornih organa treba da anticipira prisutne tendencije u okviru internacionalizacije bankarstva i da fuzije banaka posmatra u tom kontekstu.

Kontrola kao mehanizam koji treba da spriječi ili destimulise pronevjere i zloupotrebe, da minimizira operativnu neefikasnost i greške zaposlenih, oslanja se na ključne smjernice bankarskih direktora, iz domena kadrovske politike banke. Među njima najvažnije smjernice su:⁸⁸

- a) pažljiva selekcija u zapošljavanju kandidata, u smislu detaljne provjere njihovih radnih i životnih referenci,
- b) adekvatan sistem plaćanja zaposlenih ili takav koji im osigurava naknade koje su korespondentne njihovom zalaganju, odgovornosti, stručnim kompetencijama i uslovima rada (odnosno naknade identične onima na sličnim radnim mjestima u kompatibilnim sektorima- na primjer državnoj upravi),
- c) periodični razgovori menadžera na svim nivoima bankarske organizacije sa neposredno potčinjenim radnicima u cilju upoznavanja sa njihovim motivima i problemima,
- d) pomaganje zaposlenim u njihovim kriznim finansijskim situacijama (na primjer zajmovi po pristupačnoj kamatnoj stopi).

Pored navedenih smjernica neke komercijalne banke koriste i institut osiguranja od mogućih pronevjera. Iako se u tom slučaju banke obeštećuju za nastale a osigurane iznose, kao negativan efekat, pojavljuje se medijska kampanja koja može imati značajno negativne posljedice po poslovanje banke, tako da i to treba predupređiti pravovremenom primjenom ustaljenih principa bankarske kontrole: različitost nalogodavca i računopolagača, uspostava dvostruke kontrole nad novcem i vrijednosnim papirima, periodično pomjeranje zaposlenih sa jednog na drugo radno mjesto, obavezan godišnji odmor od najmanje dvije sedmice za svakog zaposlenog, s obzirom da se time mogu otkriti eventualne, do tada skrivane, zloupotrebe i sl.(Zaklan, 68).

⁸⁶ Šire o tome vidjeti u: Muratović, H., *Monetarna i fiskalna politika Evropske unije, Primus, Gradiška, 2011., str. 73.*

⁸⁷ Muratović, H., *Ibid, str. 71.*

⁸⁸ Zaklan, D.: *Bankarstvo u tržišnom makrosistemu, Ekonomski fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić; Mostar, 2000., str. 67.*

4. Supervizija rizika

U okviru tačke supervizija rizika obično se razmatraju supervizija kreditnih rizika, kamatnih rizika, tržišnih rizika, rezervi i kapitala banke. Budući da smo u poglavlju o rizicima detaljno analizirali sve aspekte rizika, u ovoj tački kratko ćemo ukazati na naprijed navedene vrste rizika.

Nakon dobivanja licence za rad banka ulazi u različite aranžmane, koji su obično povezani s većim ili manjim stepenom rizika. Bankarsko poslovanje je inače po svom karakteru rizično i rizik je nemoguće izbjeći, ali se njime mora upravljati. Upravljanje rizikom u nadležnosti je menadžmenta banke. S obzirom da je nivo rizika povezan s visinom dobiti (veći rizik- veća potencijalno očekivana dobit), normalno je da su nastojanja menadžmenta za većom dobiti, jer im ona poboljšava statusni položaj, veća primanja, veći broj dionica kao menadžerske nagrade i sl. Ali to za posljedicu ima i veći rizik banke. Visoki rizici mogu uzrokovati brojne probleme banci od nelikvidnosti do stečaja. Kada bi stečaj banke bio samo njen problem, to nebi izazvalo veći interes javnosti. Ali, budući da problemi nelikvidnosti i stečaja banke imaju veliki uticaj i na ostali finansijski sektor, na sektor stanovništva i privrede, regulatorna supervizija mora o tome voditi računa i predupređiti moguće rizike.

4.1. Supervizija kreditnog rizika

Kreditni rizik smatra se tradicionalnim i glavnim rizikom u bankarskom poslovanju. To je rizik da plasirana sredstva u kredite ili vrijednosne papire (obveznice) neće biti vraćena u predviđenom roku. Budući da je ovaj rizik i danas dominantan (primaran), on se treba minimizirati. U cilju smanjenja (minimiziranja) kreditnog rizika banka prvo polazi od ocjene kreditne sposobnosti dužnika (privrede i stanovništva) i za to se koristi ustaljena metodologija. Nakon utvrđene kreditne sposobnosti korisnika, od njega se traži kolateral ili garancija respektabilne banke, međunarodne finansijske institucije ili vlade zemlje. U slučaju da je u igri kolateral, njegova vrijednost treba da je viša od vrijednosti kredita za oko 30% i to stoga jer postoji mogućnost da on neće biti unovčen po prihvaćenoj (procijenjenoj) vrijednosti, a nastaju i troškovi pri njegovom eventualnom unovčavanju. Pored većeg iznosa, kolateral treba da je unovčiv pod normalnim uslovima. Teško unovčiv (nelikvidan) kolateral povećava kreditni rizik, što je zorno pokazala finansijska kriza 2008. godine, koja je upravo i inicirana visokim iznosima plasmana u nekretnine, koje se nisu mogle prodati i koje prodajom nisu mogle da pokriju iznos kredita i nužne troškove nastale pri njihovim prodajama. Stoga, da bi banka smanjila kreditne rizike, ona vrši diverzifikaciju zajmovnih plasmana. U vezi s tim, banka prvo određuje gornji iznos (limit) zajmovnih plasmana pojedinom korisniku. Nakon toga slijedi dekoncentracija zajmovnih plasmana, odnosno njihovo davanje većem broju korisnika, što se smatra provjerenim pravilom za minimiziranje kreditnog rizika.

Pored bankarskih menadžerskih struktura, koje imaju kompetencije da upravljaju bankarskim rizicima, njihovu kontrolu i superviziju vrše i nadležni eksterni regulatorni organi.

Bazelski komitet preko Bazelskih sporazuma (Bazel I iz 1998., Bazel II iz 2004. i Bazel III iz 2010. godine) propisao je gornje limite zajmova pojedinačnom korisniku, koji su se kretali u rasponu 10-40% u odnosu na ukupni kapital banke, da bi zadnjim Sporazumom (Bazel III) propisano da gornji limit jednom korisniku bude 10% od iznosa bančinog kapitala. Na osnovu propisa ustanovljenih navedenim Bazelskim sporazumom, članice tzv. Bazelske grupe primjenjuju ih u svom zakonodavstvu o bankarskom poslovanju. Pored toga, Bazelski sporazumi traže da banke izvještavaju nacionalne supervizorske organe o svim kreditima koje odobre u okviru propisanih limita. Pored ustanovljenja gornjeg iznosa kredita (limita), Bazelski sporazumi ukazuju da banke ne bi trebalo da ulaze u plasmane pretjerane izloženosti u okviru pojedinih geografskih područja ili da plasmane koncentrišu na pojedine privredne sektore, budući da time povišuju kreditni rizik banke i to onda kada nastanu nepovoljna kretanja u određenom regionu ili grani. Praksa je pokazala da ovo nije moguće uvijek provoditi jer su male banke, po prirodi svoga obuhvata, usmjerene na određena (uža područja), a specijalizovane banke usmjerene su na određene grane, tako da kreditni rizik sa ovoga stanovišta ne mogu izbjeći

Rizik zemlje (country risk) jedan je od oblika kreditnog rizika. Suština mu je u činjenici da on može nastati usljed nepovoljnih političkih, socijalnih, pravnih ili ekonomskih razloga i da kreditne dužnike dovede u situaciju da ne mogu vratiti kredit. Primjer ovoga tipa rizika nastao je u Meksiku 1982. godine, kada je Vlada ove zemlje obavijestila strane kreditore da ne može da izvršava svoje kreditne obaveze prema njima. To je bio početak krize dugova i nakon toga uslijedio je proces njihovog reprogramiranja. 2008. godine rizik zemlje, odnosno kriza dugova zorno se pokazala i u nekim razvijenim zemljama Evropske unije, u prvom redu Grčke, koja bi bankrotirala da ju nisu spašavale druge članice Unije. Nakon Grčke u dužničku krizu zapale su i Irska, Portugal, Kipar, Italija i Španija, tako da se broj rizičnih zemalja povećao. Koliko je veliki rizik zemlje najbolje ilustruje primjer Grčke, čije obveznice su se na finansijskim tržištima tretirale kao finansijsko smeće.

Praksa je takođe pokazala da strategija brzog rasta aktiva banaka znači i prihvatanje visokih rizika. U normalnim i stabilno rastućim okolnostima, odnosno zemljama, ova strategija je prihvatljiva. Međutim, u turbulentnim

uslovima, ova strategija može da dovede u opasnost banku da naplati plasirane zajmove. Stoga dolazi do promjene strategije banaka u domenu njihovih zajmovnih plasmana. Naime, pod uticajem svjetske krize, banke se sve više usmjeravaju na profitne performanse umjesto na rast svojih bilansa. Usmjeravanje na povećane profite, koji nužno korespondiraju sa povećanim rizicima, banke moraju izdvajati veće iznose sredstava za formiranje rezervi, koje će služiti za pokriće po nenaplaćenim zajmovima. Istina, banka treba da vodi računa da se pretjerano ne usmjerava na kratkoročnu profitabilnost, jer bi to moglo dovesti u pitanje kvalitet njene aktive u budućnosti.⁸⁹

4.2. Supervizija tržišnog rizika

Tržišni rizici (market risk) su rizici koji nisu bili poznati u okviru tradicionalnog bankarstva, koje se nije bavilo poslovima vezanim za vrijednosne papire. Budući da se sve banke u savremenim uslovima bave i ovim poslovima (kupoprodajom vrijednosnih papira), pojavljuje se rizik koji je vezan za promjenu vrijednosti obveznica i dionica koje se nalaze u bilansima banaka. Promjena, odnosno pad vrijednosti (cijena) ovih vrijednosnih papira, koje se nalaze u portfelju banke, znači gubitak za banku, odnosno smanjenje njene vrijednosti. Pored rizika promjene cijena vrijednosnih papira, može nastati i rizik promjene valutnih (deviznih) kurseva, za valute koje se takođe nalaze u njenom bilansu. S tim u vezi, Bazelski sporazumi nalažu vođenje monitoringa ovih rizika, ali i zahtjev da banke utvrde dodatni obavezni kapital na otvorene pozicije po osnovu vrijednosnih papira i deviza. Istina, standardi ustanovljeni po Bazelskom sporazumu, predstavljaju minimalne standarde, a nacionalne supervizorske ustanove mogu da odrede i više minimalne standarde i to stoga jer „ne postoji metodologija koja može u potpunosti da anticipira kretanja cijena aktiva na bazi istorijskog iskustva, tako da ne postoji sigurna garancija da će međunarodni minimalni standardi biti uvijek dovoljno visoki“ (Ćirović, str. 250-252.), pa nacionalni regulatori mogu da ih pooštre.

Supervizorska kontrola tržišnih rizika bitno se razlikuje od kontrole kreditnih rizika i to stoga jer se kod kredita radi o aktivama koje nisu likvidne dok traje rok na koji je kredit dat. Stoga kratkoročno praćenje promjena tržišnih vrijednosti bankarskih zajmova, kao dijela aktive, nema smisla posebno onda kada dolazi do naizmjeničnih varijacija njihovih vrijednosti (povećanja vs. smanjenja). Međutim, kod tržišnih rizika druga je situacija. Tako, naime, nepokrivene pozicije u bilansu banke po osnovu obveznica, dionica i deviza su kratkoročne i banke stalno moraju da vrše njihovo vrjednovanje na bazi njihovih tržišnih cijena, odnosno banke moraju da izračunavaju visinu svojih tržišnih rizika na kraju svakog dana, i s tim u vezi, da koriguju iznose obaveznog kapitala za svaki instrument kod kojeg postoji tržišni rizik. Ovo se smatra dobrim načinom upravljanja tržišnim rizikom.

Kod portfolija obveznica i dionica Bazelski sporazumi ukazuju da postoje specifični i opšti tržišni rizik. Pri tome se pod specifičnim rizikom podrazumijeva rizik gubitka koji može da nastane usljed kretanja cijena nekog vrijednosnog papira, dok je generalni rizik onaj koji je prouzrokovan nepovoljnim tržišnim kretanjima.

Poznato je da banka u svom bilansu može imati otvorene i zatvorene, kratke i duge devizne pozicije i da može imati gubitke koji nastaju kao posljedica promjene deviznih kurseva. S tim u vezi, banka treba da ima uravnotežene bilansne pozicije da bi bila zaštićena od gubitka koji bi nastao usljed promjena deviznih kurseva (na gore) na strani njene pasive. U takvoj situaciji može da dođe do formiranja nedovoljne stope bankarskog kapitala, a čije reperkusije prevazilaze cilj ovoga rada.

4.3. Supervizija kapitala i rezervi

Supervizija bankarskog kapitala i njegove dovoljnosti (adekvatnosti) jedna je od najvažnijih u poslovnom bankarstvu, budući da kapital ima izuzetno važne funkcije koje se tiču ne samo banke, već i javnosti (štediša, deponenata, kreditora, bankarskog sistema, i u krajnjoj liniji, cijelog makrofinansijskog sistema). S obzirom da cilj ovoga rada nije da detaljno razmatra sve aspekte kapitala i rezervi banaka, ovdje se samo ukratko osvrćemo na njihovu superviziju.⁹⁰

Budući da adekvatnost bankarskog kapitala, koju su tretirali Bazel I i Bazel II, nije bila dovoljna da spriječi negativne tendencije koje su se dogodile u finansijsko-bankarskoj sferi razvijenih zapadnih zemalja 2008. godine i da je slom ovoga sistema spriječen ne tržišnim mehanizmima samoregulacije, već masivnim direktnim transferima hiljada milijardi dolara, odnosno eura iz nacionalnih budžeta, potreba za dodatnim regulisanjem i supervizijom bankarskog kapitala, nagnala je zemlje Bazel grupe da koncipiraju i prihvate novi Bazelski sporazum, nazvan Bazel III.

⁸⁹ Pecchioli, R.M.: *Prudential Supervision in Banking*, OECD, 1987., str. 117.

⁹⁰ Da bi u cjelosti sagledali kapital i rezerve banke, trebali bi se fokusirati na mjerenje relativne visine bankarskog kapitala i rezervi, komponente bankarskog kapitala, adekvatnost bankarskog kapitala, srazmjerni rast aktive (plasmana), depozita i kapitala banke, planiranje stope adekvatnosti kapitala, konfliktnost između profitnih ciljeva banke i regulatornih organa oko visine bankarskog kapitala, međunarodne propise i standarde o visini kapitala banaka, načine i politiku povećanja bankarskog kapitala, Bazelske sporazume o dovoljnosti kapitala i potrebe za njegovom supervizijom i sl. Vidjeti u Muratović, H.: *Poslovno bankarstvo*, Primus, Gradiška, 2013.

Prema novom Bazelskom sporazumu (Bazelu III) kapital se računa prema procjenama za kreditni rizik, operativni rizik i tržišni rizik, ali Bazel III stavlja naglasak na kvalitetniji kapital. Pored minimalne stope adekvatnosti kapitala, koja je do sada bila primjenjivana, Basel III uvodi i neke nove kapitalne zahtjeve. Ti novi zahtjevi odnose se na slijedeće kategorije:⁹¹

1. dodatni zaštitni sloj kapitala,
2. protuciklički sloj kapitala,
3. dodatni kapitalni zahtjevi za sistemski rizik (za sistemski značajne institucije).

Prvi zahtjev, odnosno prvi sloj sačinjavao bi primarni kapital za redovno poslovanje banke, odnosno za pokrivanje kreditnog rizika po bilansnim i vanbilansnim transakcijama. Drugi sloj predstavljao bi sekundarni kapital koji bi služio za pokrivanje operativnog rizika, dok bi treći sloj služio za pokrivanje sistemskih rizika u poslovanju banaka.

Kada je riječ o promjeni kvalitete i strukture kapitala banaka, novosti koje uvodi Basel III odnose se na udio najkvalitetnijeg kapitala, a šematski prikazano to izgleda ovako⁹²:

Tier (stub) 2: - hibridni instrumenti podređeni depozitima i ostalim vjerovnicima	2%	6% Tier 1	8% Minimalna stopa adekvatnosti kapitala
Additional Tier 1: - hibridni instrumenti bez roka dospjeća i uz pravo banke da obustavi svaka daljnja plaćanja kupona	1,5%		
Common Equity Tier 1: - dionički kapital - dionička premija - rezerve i zadržana dobit	4,5% Prije Basel III standarda kreditne institucije mogle su imati samo 2% najkvalitetnijeg kapitala		

Ova šema prikazuje strukturu kapitala kako je propisuje Basel III. Vidljivo je da se udio najkvalitetnijeg kapitala povećava, sa dosadašnjih 2% na 4,5%, što bi trebalo imati svrhu veće stabilnosti bankarskog sektora u budućem periodu, te spriječiti ponavljanje situacije kakvu je izazvala finansijsko ekonomska kriza, koja je 2008. godine upravo i inicirana iz bankarskog sektora. Budući da će ovo povećanje kapitalnih zahtjeva, koje se stavlja pred banke, uzrokovati nedostatak kapitala kojim bi se banke dokapitalizirale, Baselski komitet je predvidio razumni prelazni period u kojem bi se banke postupno prilagodile u pogledu visine kapitala.

Bankarskim supervizorima ostaje zadatak da stalno provjeravaju adekvatnost visine naprijed navedena tri sloja kapitala i rezervi, koje banka formira i to stoga jer imaju različite, ali ipak komplementarne funkcije sa kapitalom. Rezerve banaka prve su koje služe za apsorbovanje gubitaka koji nastaju u bankarskom poslovanju. Tek ako one nisu dovoljne da apsorbuju nastale gubitke, njih pokriva kapital banke.

Budući da rezerve banke imaju veliki značaj u pokrivanju nastalih gubitaka, supervizori treba da obrate pažnju na formiranje njihovog adekvatnog nivoa. Egzaktno utvrđivanje bankarskih rezervi nije moguće. Njihova visina zavisi od mogućih, procijenjenih gubitaka, koji nastaju tokom odvijanja aktivnosti banke. Svaka promjena uslova u kojima banka posluje, nalaže banci da mora brzo da promijeni svoju politiku rezervi koja će odgovarati promijenjenim uslovima.

Bankarske rezerve dijele se na opšte (generalne) i specifične rezerve. Prve ulaze u sastav kapitala banke, a druge rezerve banke izdvajaju za konkretne namjene i one ne ulaze u sastav kapitala banaka. Formiranje rezervi banaka povezano je sa klasifikovanjem bankarske aktive. Tako međunarodna klasifikacija aktiva banaka sadrži četiri agregata: standardnu aktivu, substandardnu aktivu, sumnjivu aktivu i nenaplativu aktivu.

Prva (standardna) aktiva je ona koja je performansna, odnosno gdje se naplata otplata i kamata po datim zajmovima odvija uredno, što indicira da je ovo najkvalitetnija grupacija bankarskih zajmova.

Druga (substandardna) aktiva je ona kod koje ne postoji potpuna sigurnost da će dati zajmovi i kamate po tim zajmovima biti uredno vraćane. Kod dugoročnih zajmova, kojima su finansirani određeni projekti, dužnici nemaju potreban priliv kapitala (novčani tok ili cash flow), tako da povrat sredstava raspoređuju u skladu sa vremenom efektuiranja investicionog projekta, a što nije posve sigurno da će otplate i pripadajuće kamate biti naplaćivane u predviđenim rokovima (harmonogramu). Kod kratkoročnih kredita u igri je konverzija zaliha gotovih proizvoda u novac, pa stoga dolazi u pitanje mogućnost da dužnik ima dovoljno likvidnih sredstava za urednu otplatu preuzetih obaveza. Ako dužnici nemaju dovoljno sredstava za otplatu zajmova, banka treba da od njih traži kolateral kojega će prodati da naplati svoja potraživanja ili da izvrši refinansiranje (odlaganje) plaćanja dugova. U ove zajmove (substandardne) ulaze oni koji su dospjeli prije najmanje 90 dana.

⁹¹ Birov, M., *Bazel III, Uvođenje nove regulative*, PBZ, Zagreb, 2011., str. 5.

⁹² Isto kao u prethodnoj fusnoti, str. 6.

Sumnjiva aktiva, poznata pod nazivom sumnjiva potraživanja, slična je substandardnoj, ali koja uz to još nije dobro osigurana. Stoga je naplata ovih potraživanja (kredita) sumnjiva i sa manjom vjerovatnoćom da će biti naplaćena. U sumnjiva potraživanja ulaze ona sa rokom kašnjenja od 180 dana i velika je vjerovatnoća da ova potraživanja neće moći biti naplaćena.

Nenaplativa aktiva je ona za koju se smatra da neće moći biti naplaćena. Istina, za ove aktive ne može se tvrditi da nikako neće biti naplaćene. Ali, ako se ipak smatra da one u dužem periodu neće biti naplaćene, onda one trebaju biti isključene iz bilansa banke, ali evidentirane vanbilansno, očekujući da će u narednom periodu biti naplaćen bar dio ovih potraživanja. U ove aktive (potraživanja) spadaju one sa kašnjenjem od godinu i više dana.

Klasifikovanje posljednje tri kategorije aktive (substandardne, sumnjive i nenaplative) ima za cilj da se formiraju odgovarajuće rezerve za njihovo pokrivanje, te da se menadžment banke podstakne da ova potraživanja smanji i da eventualno buduće zahtjeve ovih dužnika odbije ili da izvrši rigoroznu kontrolu boniteta dužnika, te da se banka, u slučaju odobravanja kredita, nedvosmisleno osigura adekvatnim iznosom utrživog kolaterala.

Zadatak supervizora je da sagleda da li su bančina potraživanja pravilno razvrstana u navedene četiri kategorije da bi se mogla sagledati kvaliteta ukupne aktive banke. Nadalje, supervizori treba da utvrde ukupan iznos klasifikovanih aktiva prema visini kapitala banke i da utvrde odgovarajuću stopu, koja bi bila prihvatljiva za banku.

U praksi banaka često se događa da se neurednim dužnicima vrši reprogramiranje dugova na način da se inoviraju ugovori o kreditu po uslovima koji su povoljniji za dužnika, s ciljem da on ipak vrati pozajmljena sredstva. Iako je došlo do inoviranja kreditnih aranžmana između banke i dužnika, ova potraživanja ipak se klasifikuju na stari način. Supervizori to trebaju vrednovati tako jer je banka bila prinuđena da uđe u izmijenjeni aranžman sa dužnikom, ali to bitno nije poboljšalo njenu aktivu, već stvorilo pretpostavku da će dužnik, usljed povoljnijih kreditnih uslova, ipak izmiriti svoje obaveze banci.

Kreditni koji su odobreni uz garanciju, u slučaju kašnjenja dužnika, naplaćuju se aktiviranjem garancije, odnosno na teret garanta. Krediti dati uz kolateral mogu imati toleranciju sa stanovišta roka (kašnjenja) ili da se kolateral odmah aktivira.

Empirijskim istraživanjima utvrđeno je da postoji veza između pojedinih kategorija klasifikovanih aktiva i gubitaka koje banke ostvare po tim kategorijama aktiva. Istraživanja su pokazala da se oko 10% substandardnih aktiva pretvara u gubitke (u SAD), a u zemljama u razvoju ova stopa dostiže i 20-25%. Na osnovu ovoga (istraživanja) urađena je metodologija koja pokazuje nivo potrebnih rezervi za razne grupacije bankarskih aktiva u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju, što pokazuje naredna tabela:

Klasifikacija aktiva	Razvijene zemlje	Zemlje u razvoju
Standardna aktiva	1%	1%
Substandardna aktiva	10%	20%
Sumnjiva aktiva	50%	50%
Nenaplativa aktiva	100%	100%

Izvor: World Asset Classification, Provisioning and Suspension of Interest, 1990.

Na rizike banke se može djelovati prisilnim provođenjem zakonskih mjera (tzv. statutarni pristup) i oslanjanjem na principe samoregulacije⁹³ (kada banka sama određuje prihvatljiv stepen rizika, kada uz proviziju transferiše rizik na drugog i kada se štiti rezervama i kapitalom), odnosno kada vrši različite kombinacije navedenih mjera. Prvi pristup karakterističan je za SAD i većinu evropskih zemalja, drugi za Veliku Britaniju, dok Japan koristi kombinaciju obadva principa.

5. Zaključna razmatranja o regulaciji rizika

Regulacija i supervizija banaka i drugih finansijskih institucija moraće se ubuduće daleko više pooštriti, što je jasno pokazala velika recesija svjetske privrede tokom 2008/2012. godine. Naime, postalo je očigledno da banke samoregulacijom, djelovanjem tržišnih kriterija i načinom (stepenom) regulacije i supervizije, koji je do sada postojao, nisu u mogućnosti da finansijski sektor održavaju u zoni stabilnog poslovanja.

Internacionalizacija bankarskih komitenata, širenje filijalske mreže, pojačana konkurencija među bankama s jedne strane i nebankarskih finansijskih institucija s druge strane, povećanje cijene bankarskih inputa, te globalizacija svjetske privrede, doveli su do povećanih ulaganja u rizične plasmane. Cilj je bio da se ovim plasmanima osigura veći profit, što je banke vodilo u zonu nestabilnosti. Uz to, došlo je do povećanja sekjuritizacije kredita i transformacija različitih oblika aktive, odnosno do povećanja obima aktive uz isti iznos

⁹³ Nikolić, N. i grupa autora: *Monetarna ekonomija, EF i PF Univerziteta u Bihaću, 2004., str. 499.*

kapitala, odnosno istu stopu minimalnog kapitala, što je sigurnosnu poziciju banaka činilo slabijom, a kapital nedovoljnim da neutrališe neočekivane (nestandardne) udare.

Budući da je manevarisanje smanjenjem isplata dividendi dioničarima ograničeno konkurentskim razlozima i potrebama novih emisija dionica na finansijskim tržištima (čiji uspjeh u velikoj mjeri zavisi od dotadašnje visine zarade po dionici), te da emisiju vrijednosnih papira vrše i drugi subjekti, konkurencija na finansijskim tržištima maksimalno se zaoštrila i rezultirala sve većim obimom rizičnijih plasmana. Plasmani u nekretnine i drugi hipotekarni krediti bili su veliki „kamen zamašnjak“, koji je doveo do ivice sloma finansijskog sektora u razvijenim zemljama tržišne ekonomije. S obzirom da su gubici finansijskog sektora dostigli stotine, odnosno hiljade milijardi, da su u veliku recesiju povukli i realni sektor ekonomije, a da banke i druge finansijske institucije same nisu mogle da se izvuku iz krize, neophodan je bio direktan upliv vlada tih zemalja, uz direktne masivne transfere budžetskih sredstava.

Pristup problemu regulacije i supervizije bankarskog sektora ubuduće će se morati radikalno promjeniti, budući da će bankarski poslovi biti sve rizičniji. Da bi se spriječio kaos na finansijskim tržištima, regulatorni organi moraću:

- pooštriti uslove potrebne za osnivanje banaka i širenja filijalske mreže,
- povećati cenzus pri osnivanju banaka,
- pooštriti kriterije za korespondentske banke u domenu njihovog deviznog poslovanja,
- pooštriti superviziju tekućeg poslovanja banaka,
- povećati iznose osiguranja depozita,
- pooštriti ulazne restrikcije,
- ograničiti rast bankarskih kredita pojedinačnom korisniku,
- limitirati aktivne kamatne stope,
- ograničiti određene aktivnosti banaka,
- ukinuti bonuse menadžmentu banaka ili ih striktno vezivati za rast kapitala banke,
- ograničiti bankarske transakcije s vrijednosnim papirima,
- povećati minimalnu stopu kapitala.

Zaključna konstatacija, vezana za poslovanje banke, bila bi: ubuduće poslovne banke ne spašavati već ih permanentno kontrolisati i sankcionisati u slučaju da ne ostvaruju dovoljne stope kapitala, kojim treba da pokriju neočekivane (nestandardne) gubitke.

U vezi supervizije i plasmana banke smatramo uputnim navesti kazivanje njemačkog bankara, Boeselagera Georg Freiherr Von-a, vlasnika banke srednje veličine i partnera u Merck Finck & CO. On svoje izlaganje počinje stavom da zemlje iz eurozone treba da izađu (primjer Grčke) i da se vrate u eurozonu kada ispune uslove. Nadalje, ovaj bankar tvrdi da nije dobar mehanizam finansiranja države dugovima i da se na duži rok ne može preživjeti na dugovima, odnosno da se ne može živjeti iznad mogućnosti, a na tuđi račun. S tim u vezi, on nije ni za deficitno finansiranje države.

Boeselager u vezi sa postojećom finansijskom krizom tvrdi da je sve počelo i moglo da počne u SAD. Naime, kaže on, da je bankarska regulativa bila takva da je bankama omogućavala poigravanje hipotekarnim kreditima. Regulativa je bila loša, a olako je prodavana ideja da svako treba da ima vlastitu kuću bez obzira na prihode. Prodavači hipoteka (hipotekarnih kredita) svuda u Americi tražili su korisnike, a nisu vodili računa o tome da ne poznaju klijente, niti njihove otplatne mogućnosti. Zanimljivo je osnovno bankarsko pravilo „da prije nego što nekome date kredit, morate znati da će ga korisnik moći vratiti“. Prodavači hipotekarnih kredita zanemarili su buduće probleme oko povrata ovih kredita. Nakon što su (američke) banke procijenile nadolazeće probleme, one su krenule u prodaju paketa tih hipoteka, u šta su se uključile i evropske banke.

U vezi sa kupovinom paketa američkih hipotekarnih kredita, odnosno obveznica izdatih po osnovu tih kredita, postavlja se logično pitanje: da li su evropske banke bile svjesne rizika ili je preovladala trka za zaradom. Dakle, ako se govori o uzroku krize, treba reći da je prvo bila u igri loša regulativa, a onda loše finansiranje dugova u SAD-u i njihovo prebacivanje na evropsko finansijsko tržište. Budući da je finansijska kriza pokrenula lavinu problema, a da su u igri bile velike banke, njihovom spašavanju prišla je država, jer bi u protivnom bio ugrožen cio finansijski sistem, a posljedično i realni sektor ekonomije. Ovo je upravo greška sistema. Naime, u njemu ne bi smjele postojati velike banke koje ne bi smjele da propadnu. Isti autor (Boeselager) smatra da ako već treba da postoje velike banke, onda one treba da su u državnom vlasništvu i da država pokriva njihove eventualne gubitke ili u krajnjoj liniji poreski obveznici. U protivnom, velike banke u ovakvoj regulatornoj situaciji, predstavljaju neloyalnu konkurenciju malim i bankama srednje veličine, koje smiju da propadnu.

U navedenim okolnostima manje i banke srednje veličine postaju pouzdanije. Svjesni rizika klijenti (deponenti) okreću se ovim bankama, znajući da one odgovaraju svojom imovinom i da su neuporedivo više oprezne pri plasiranju sredstava. Dakle, došlo se u situaciju da više nisu selektivne samo banke u odabiru klijenata, već su i klijenti selektivni pri odabiru banaka. U manjim bankama ozbiljne greške mogu se desiti samo jedan put. Stoga je umjesto odlučivanja o plasmanima, važna i odgovornost prema deponentima, odnosno klijentima na tačno određenom mjestu, dok to nije slučaj u velikim bankama.

Fokusrajući se na problematiku Evropske unije, odnosno eurozone, Boeselager nadalje tvrdi da je u njoj potrebna reforma bankarskog sistema, državnih finansija i stvaranje politički ujedinjene Evrope. Prvo, formiranje Evropske monetarne unije (EMU), a bez fiskalne harmonizacije, ne daju očekivane rezultate, budući da su spojeni privredni i drugi sistemi zemalja koje su različite po stepenu razvijenosti, fiskalnoj disciplini i po mentalitetu. Nadalje, uloga države u ekonomskoj sferi različita je u Evropskoj uniji. Njena uloga posebno je različita kada su u pitanju obim i struktura javne potrošnje i šta i koliko subvencionirati i na čiji račun.

Literatura

1. *Rose, P. S. : Menadžment komercijalnih banaka, MATE, Zagreb, 2006.*
2. *Mishkin, F.S. i Eakins, S.G. : Finansijska tržišta i institucije, MATE, Zagreb, 2005.*
3. *Ćirović, M.: Bankarski menadžment, Ekonomski fakultet, Beograd, 1995*
4. *Muratović, H., Monetarna i fiskalna politika Evropske unije, Primus, Gradiška, 2011.*
5. *Muratović, H.: Poslovno bankarstvo, Primus, Gradiška, 2013.*
6. *Zaklan, D.: Bankarstvo u tržišnom makrosistemu, Ekonomski fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić; Mostar, 2000.*
7. *Pecchioli, R.M.: Prudential Supervision in Banking, OECD, 1987.*
8. *Birov, M., Bazel III, Uvođenje nove regulative, PBZ, Zagreb, 2011.*
9. *Nikolić, N. i grupa autora: Monetarna ekonomija, EF i PF Univerziteta u Bihaću, 2004.*